

Yeni Bir Yazın Anlayışına Doğru Değişimin Kökleri: 1920'lerden 1960'lara, Çağdaş Latin Amerika Romanının Gelişimi

Çağdaş Latin Amerika Yazını

Zeynep Önal*

Abstract

The following study entitled "Contemporary Latin American Literature" aims to seek the origins of changes in the employment of language and style, to understand the importance of social reality in the Latin American novel before and after 1940, and attempting to analyze the Latin American novel from the viewpoint of writer/reader, studies the changes and reasons for these changes in the context of language and style. The study comprises three subtitles: the first one briefly explores the grounds for the changes which have prompted adjustments in the concept of literature in the 1920s, and attempts to indicate the distinctions between the concepts of literature of the 1920s and 30s and that of the 1960s; the second one studies in a more detailed way the above-mentioned distinctions and treats the impact of modernist influences in the novel before the 1940s; the third one focuses on the contemporary Latin American novel after the 1940s and takes up the New Novel from the various aspects of writer / reader and language / style. Thus the study attempts to present a general perspective on the contemporary Latin American novel which renovated itself from the 1940s henceforth occupying a prestigious place in the literatures of the world.

Keywords: *Contemporary Latin American literature, Modernism in Latin American literature, Social Reality in Latin American literature, Latin American literature before 1940, Latin American literature after 1940*

Bir okur ne zaman eleştirel düşüncenin ve katıksız imgelemin suç sayıldığı o ülkelerden birinde yazılmış ve yayımlanmış kitaplardan birinin kapağını açarsa, bir iletiyi, bir umudu taşıyabildiğince uzağa taşısın diye efsanevi biçimde denize atılmış şişelerden birindeki iletiyi almış gibi okumalıdır o kitabı.

Julio Cortázar, "Realidad y literatura en América Latina"

Emir Rodríguez Monegal, çağdaş Latin Amerika romanının gelişim sürecini etkileyen etmenleri incelediği makalesinde, yabancı sermayenin elindeki bir anakaranın büyümesiyle aykırılaştan yarı-sömürgeci bir yazının on yıldan kısa sürede çağın merkezine oturan bir yazına dönüştüğünü, yazınsal eleştirinin odağına yerleştiğini söyler. (Monegal, 1971: 497) Monegal'e göre Latin Amerika yazınının yayılım süreci 1960'lı yıllarda belirgin biçimde hız kazanmışsa da, değişimin habercisi olan belirtiler 1930'lu yıllarda görülmüştür. Monegal, Latin Amerika yazınının Avrupa ve Amerika yazını içinde yerini alma sürecinde, yayılımın ilk nedenini, Üçüncü Dünya ülkelerinin her geçen gün batının vicdanında daha çok yer etmesi, Küba Devrimi'nin Latin Amerika'da bıraktığı izler gibi, dönemin politik olaylarında arar. Bununla birlikte, yazınsal değişimin yalnızca politik bir devrimin ekinsel sonucu olduğuna inanmanın, yazının salt toplumsal değişimler sonucu şekillendiğine inanmak anlamına geleceğini de söyler. Monegal'e göre yazınsal değişim, uzun ve zorlu bir sürecin sonucudur, birkaç on yıl sürmüştür, belirli aralıklarla yeni denemelerle yıkılmış, sonra yenilenmiştir. (Monegal, 498) Monegal'e göre yirmili yılların sonlarında ve otuzlu yılların başlarında Latin Amerika'lı yazarın ortaya koyduğu en iyi yapıt,¹ Yeni Dünya'nın bazı saklı gerçekliklerinin söylencesel-şiişsel imgelemini de içinde barındırır. Bir anlamda bu yapıt, Latin Amerika yazınına Avrupa okurunun tanınmasını sağlayan öykülerle görünmez bir bağ oluşturur. (Monegal, 498-499) Ne var ki yirmili ve otuzlu yılların en tanınmış yazarlarının ürettiği yazının en güçsüz yanı, roman kişilerinin içsel çatışmalarının ortaya konmasında yatar. Vahşi doğa insanı egemenliği altına alır, bozguna uğratar, ona şekil verir; birey neredeyse yok olur veya bir prototipe, kendine düşman bir evrende isimsiz bir simgeye indirgenir, birey olma özelliği yoktur. Coğrafya her şeydir, birey hiçbir şey. Çağdaş Latin Amerika yazarının yapıtında göze çarpan en önemli değişim, Tanrı'nın yarattığı bir coğrafyanın anlatımından, insanın yarattığı ve içinde yaşadığı kentin anlatımına geçilmesidir. Dağlar, ormanlar, pampalar, yerini büyük kente bırakır. Yirmili otuzlu yılların yazarları için kent uzak, belirsiz ve gizemli bir imgeyken, çağdaş yazar için anlatının ekseninde kent vardır, birey karşı koyamadığı bir güçle kente doğru çekilir. Kent ete kemiğe bürünürken, isimsiz yığınlardan güçlü ve karmaşık roman kişileri doğar.

* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Arş. Gör. Dr.

¹ Monegal, Uruguay'lı Horacio Quiroga'nın **Los desterrados** ve Meksika'lı Martín Luis Guzmán'ın **El águila y la serpiente** adlı yapıtlarını örnek gösterir.

Bazı yazarlar kırsala değgin konularda yazmayı sürdürseler de, doğaya karşı geleneksel savaşımını sürdüren birey artık soyut değil, somut bir kişidir; karmaşıktır ve bütünseldir. (Monegal, 499)

Çağdaş Latin Amerika'lı yazar toplumsal ve siyasal konulardaki duyarlılığını gerçeğe farklı açılardan bakarak yarattığı anlatısına yansıtırken, parçası olduğu toplumsal gerçeklikten beslenmekten vazgeçmez. Doğayla savaşıyor isimsiz, soyut köylünün, sığirtmacın yerine kent yaşamında yerini alan birey geçerken, yeni yazarların anlatıları toplumsal gerçeklikten beslenmeyi sürdürür.

Latin Amerika Yazınında Toplumsal Gerçekliğin Önemi-Yirmili-Otuzlu Yılların Yazınında Modernist Etkiler

José Antonio Portuondo, Latin Amerika yazınının, tarihi boyunca toplumsal gerçeklikten beslendiğini söyler. (Gálvez, 1990:11) José Luis Martín'e göre de 1940 sonrası Latin Amerika yazınında ortaya çıkan değişim izleksel değil, yapısal ve teknik değişimdir. Gerek 1940 öncesi, gerek 1940'lardan sonra ürün veren Latin Amerika yazarlarının kullandığı yazınsal biçim, öteden beri yapıtlarında işledikleri toplumsal ve düşünbilimsel boyutla iç içe olmuştur. (Martín, 1979:17) Joaquín Marco, anakarada gelişen yeni yazın anlayışının, gerçeğin ve gerçekçiliğin terk edilmesi anlamına gelmediğini, ama yeni gerçekçilik anlayışının, yirminci yüzyıl başlarından kırklı yıllara değin ürün veren yazarların geliştirdiği gerçekçilik anlayışından farklı olduğunu söyler. (Marco, 1982: 28) Villar Raso da, Latin Amerika'da gelişen yeni yazınsal anlayışın köklerini ararken, nedenler arasında yirmili yıllarda vanguardist akımın temsilcileri tarafından dar bir gerçekçilik anlayışına karşı başlatılan isyanı sayar. (Raso, 1987: 32) Marina Gálvez'e göre kurmaca yazın, anakaranın toplumsal gerçekliğinin, toplumsal sorunlarının ortaya konmasında, toplumu çevreleyen fiziksel ortamın ve bireyin betimlenmesinde taşıyıcı araç olagelmiştir. Latin Amerika'lı yazarlar yapıtlarında ulusların ve halkların kimlik arayışına girmişler, ırkları ve gelenekleri betimlemişler, anakarada yaşanan adaletsizliklerin son bulması için gerekli toplumsal değişimleri önermişlerdir. Ne var ki 1940 öncesi Latin Amerika yazınında öne çıkan ikilem, özellikle de roman türünde, kentin karşısına kırsalı, yerelin karşısına yabancı olanı koymak olagelmiştir. (Gálvez, 12)

Jean Franco, çağdaş Latin Amerika yazınında benimsenen gerçeklik anlayışına açıklama getirirken şu belirlemeyi yapar: Çağdaş Latin Amerika yazını hem bir başkaldırıyı, hem de özgürleşmeyi simgeler. Yirmili yıllarda vanguardist akım temsilcilerinin, fazlasıyla dar ve kalıplaşmış buldukları bir "gerçeklik" anlayışına karşı başlattıkları başkaldırı, çağdaş Latin Amerika'lı yazarın "gerçekçi roman" kavramından bağımsızlaşmasının, yaratıcı bir enerjiyle yeni yazınsal teknikler ve biçimler geliştirmesinin başlangıcı olmuştur. (Franco, 1985: 337) Bununla birlikte Jean Franco, tüm modern yazarların gerçeklik anlayışından uzaklaştıklarını söylemenin yanlış olacağını da belirtir. Şili, Uruguay ve bazı diğer ülkelerin yazarları arasında, çağdaşlarınıninkine benzer kaygılar görülmekle birlikte, bu kaygılar gerçekçi akıma daha yakın bir dilde ifade bulmuştur. (Franco, 419)

Yirminci yüzyıl başlarında bazı Latin Amerika'lı yazarlar arasında² sanatsal yaratıcılık düzeyinde deneysel bir yazın anlayışı gelişse de, birçok yazın eleştirmeni Latin Amerika yazınında 1940 yılını, geleneksel roman anlayışıyla deneysel yöntemler arayışına giren roman anlayışı arasında kesin bir çizgi çeken tarih olarak belirler. (Martín, 16) 1940 sonrası ortaya çıkan tarihsel-toplumsal değişimlerin sonucunda Latin Amerika'lı yazarın bilincinde beliren kaygıları dile getirme, tinsel krizi çözümlenme ve bu krizden olası çıkış yollarını arama arzusunun ürünü olarak yazıya geçirdiği teknik değişimlerin, yeni bir anlatı arayışının köklerini Gálvez'e göre yazınsal değişimin kaynağı olan Modernist akımın ilk örneklerinde aramak gerekir. (Gálvez, 1992:20) Ne var ki, değişimin, dizgesel olmayanın, parçasal ve kesintili olanın estetiği ve düşüncüsel düzlemde sürekli bir arayışın eleştirel yansıması olarak tanımlanabilecek modernist akım, tüm yaşamsallığına karşın gelişim gösterememiş, gerçek çıkış yolları bulamadan düşünce, eleştiri ve arayış düzeyinde kalmıştır. (Gálvez: 21) José-Carlos Mainer, on dokuzuncu yüzyıl sonlarında Latin Amerika yazınında gelişen modernist etkinin toplumbilimsel temel nedeninin, anakara ülkelerinin eriştiği politik ve ekonomik olgunluk düzeyinde aranabileceğini söyler. Mainer'e göre yazın ve politika adamının temsil ettiği romantik görünüm yerini yeni bir yazar tipine bırakır: modernist yazının temsilcisi, yalnızca sanatla uğraşır, bu yüzden de tek yönelimi güzelliğin arayışındır. Ama gözünün gördüğü çürümüş, kokuşmuş, çöküş

² José Luis Martín, yirmili ve otuzlu yıllarda yayımlanan deneysel yapıtlara örnek olarak Pedro Prado'nun *Alsino* (1920), Ricardo Güiraldes'in *Don Segundo Sombra* (1926) ve Jaime Torres Bodet'in *Proserpina rescatada* (1931) adlı yapıtlarını örnek olarak gösterir.

içindeki, sıradan dünyayı reddeder, bu toplumdaki kaçmayı yeğler. Bununla birlikte modernist çağın yazar ve şairleri, yeni bir yazınsal dilin de üreticisidirler. (Mainer, 1967: A/1)

1940 Sonrası Latin Amerika Romanı:Yeni Yazar, Yeni Okur; Söz ve Biçem

1920’li ve 1930’lu yıllarda, modernist akımın etkisindeki bazı yazarların bilincinde uyanan estetik kaygılarla yazıya geçen yazınsal değişim ve deneyimler ortaya çıksa da, Latin Amerika yazınında asıl değişim, 1940’lı yıllardan başlayarak biçimde ve yapıda yenilik arayışıyla, derin bir değişimle kendini gösterir. José Luis Martín’e göre yenilik arayışı, Latin Amerika’lı yazarların ürettiği “yerküreye ilgili, gelenekçi, bölgeselci, yerli halkı anlatan, tarihsel, politik türdeki sosyal romanın ve en az bunlar denli önemli psikolojik ve fantastik romanın” (Martín, 16) içerdiği yazınsal biçem tekniklerinin artık tüketilmiş olmasına karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Latin Amerika’lı yazar, öncellerinin benimsediği sözdizimi yapısını, sözlüksel ve akışmacı yöntemleri, zamandizinsel sıra izleyen yapısal biçemleri, anlatısal görüş açısını, her şeyi bilen basmakalıp anlatıcı kullanımını açıkça reddetmiştir. Bununla birlikte romanda yapısal yenilenme, salt gelgeç bir teknik uygulama boyutunda kalmayıp, anlatının biçimini belirleyen toplumsal ve düşünbilimsel içerikle bir arada gerçekleşmiştir. (Martín, 16-17) Marina Gálvez, Arjantin’li roman ve deneme yazarı Ernesto Sábato’nun **El escritor y sus fantasmas** adlı denemesinden yaptığı alıntıda, toplumsal içeriğin Latin Amerika’lı yazar için taşıdığı öneme vurgu yapar. Sábato yazarın, yaşadığı çağın tanığı olması gerektiğini, her zaman gerçeği söyleme yükümlülüğü taşıdığını ileri sürer:

Yaşamak, dünya yüzünde tarihsel bir konumda, kaçınmayacağımız ve kaçınmamamız gereken bir durumda bulunmak demektir. Tarihe geçecek olan baş yapıtlar, kanla yazılmış, bir çağın dramını barındıran yapıtlardır. (...) Bir romancı, tanıktır; büyük bir romancı, bir çağın en önemli tanığı olabilir. (Gálvez, 1992: 132)

José Luis Martín’e göre de 1940 sonrası gelişen Latin Amerika romanının salt teknik veya deneysel düzlemde kaldığını veya düşüncüsel yaklaşımları gizlemek üzere basit dilsel oyunlarla oluşturulduğunu ileri süren önyargılı eleştirilenlerin görüşü gerçeği yansıtmaz. Martín, biçimde en devrimci yazarların bile bir düşüncüyü, bir iletiyi ortaya koyduklarını, yazarın toplumsal görevinin her zaman bilincinde olduğunu söyler. (Martín, 37) Örneğin Martín’e göre en acımasız eleştirilerin hedefi olan Cortázar’ın **Rayuela** adlı romanı,

labirent benzeri karmaşık yapısının, zengin sözdizimi yapısının içinde, Arjantin ruhunun kozmopolitliğini, Latin Amerika insanının acılı seçmeciliğini, yaşamsal bir kaosun içinde hapis kalmış çağdaş insanın istenç yitimini anlatır. (Martín, 17-18) Çağdaş Latin Amerika yazarları, özellikle roman türünde en devrimci teknikleri kullanmalarının yanı sıra, Latin Amerika insanının varoluşuna, gerçeğine, yazgısına değgin kaygılar taşırlar. Latin Amerika’lı yazar için yazın yapıtı, “sözün özünün ve varlığının ayrıştırılmayacağı bir bütündür”. (Martín, 40)

“Heidegger’e göre söz, varlığın meskenidir. Oysa Latin Amerika’da söz, dil, anakaranın gerçeğinden neredeyse tümüyle kopmuştur, gerçekdışı sınırlarla ve en anlamsız milliyetçiliklerle bölünebileceği kadar bölünmüştür”, (Echenique, 1987:101) der Peru’lu yazar Alfredo Bryce Echenique çağdaş Latin Amerika romanının ortaya çıkışından önce anakarada yazıyı oluşturan sözü, sözü söyleyen yazarı çevreleyen sosyal, etnik koşulların, farklı dinler ve ekinler kuşatmasının Latin Amerika’lı yazarı kendi insanının gerçeğini anlamaktan, anlatmaktan nasıl uzak düşürdüğünü belirleyen nedenleri irdelerken. Echenique, Latin Amerika’lı yazarın, kendi yurdunun, onu kuşatan gerçekliğin ürünü olan farklı ekinler, tarihsel, nüfusbilimsel, toplumbilimsel koşulların özelliklerini kendi özünde bir araya getirmeyi başardığını söyler. (Echenique, 101) Echenique’ye göre bölünmenin nedeni, anakaraya ortak bir yazgı, ortak bir yazın, tek ve ortak bir dil yaratmak için gereken bütün öğeleri taşıyan İspanyol egemenliğinin ortadan kalkması ve bağımsızlığın gelmesi sonucunda, on dokuzuncu yüzyıl başlarında düşünürlerin ve İspanyol idaresinden boşalan erki dolduran asker kökenli devlet başkanlarının liberalizmin ve Avrupa milliyetçiliğinin etkisinde kalarak kendilerine yakın olmayan gerçekleri benimsemeleridir. Anakaranın gerçeğini ortaya koymaktan tümüyle uzak düşüncelerin girişi, olsa olsa bölgesel erklerin hırslarını beslemeye yaramıştır. Böylece ulus olma özelliği taşımayan ulusların doğuşuyla birlikte, dil bağlamında yabancı etkiler, düşünürlerin ve politikacıların söylemlerine, yasalara girmiştir. On dokuzuncu yüzyıl Latin Amerika aydınları için bağımsızlık, Fransız, İngiliz, Kuzey Amerika düşüncesinin etkisine girmek demektir. Ne var ki bilgi edinmek bağlamında kullanılmayıp, bütünüyle kopyalanan, taklit edilen bir etkidir bu. Ekonomik sömürgecinin yanında ansal sömürgecinin gelişi, anakaranın gerçeğini ortaya koymayan bir dili de beraberinde getirmiştir. Yazında Borges, Carpentier, Uslar Pietri, Miguel Angel Asturias gibi yazarların, şiirde Neruda, Vallejo, Nicolás Guillén gibi ozanların başını çektiği Latin Amerika’lı ustalar, anakara insanını kendi gerçeğinden,

tarihinden, dilinden ayrı düşüren yabancı etkilerin ayırımına varmış ve çağdaş Latin Amerika yazınına kazandırdıkları yapıtlarla anakaranın dilsel bütünlüğünü kazanma görevini üstlenmişlerdir. (Echenique, 101-102) Böylece Latin Amerika romanı, bölgeselciliğin basmakalıp formüllerinden, yerel öğelerinden sıyrılabilmıştır. (Martín, 18)

Arjantin’li yazar Julio Cortázar, değişimin köklerini Latin Amerika yazarında aradığı denli okurunda da arar: Cortázar’a göre 1940’lardan sonra yeni bir biçem kazanan çağdaş Latin Amerika romanı, yazarın yazına bakışında olduğu kadar okurun bakışında da gerçekleşen bir değişimin sonucudur. Latin Amerika yazını, 1940’lı yıllardan başlayarak kararlılıkla anakaranın gerçek köklerinin, ekonomik düzlemden siyasal ve ekinsel düzleme uzanan bir düzende gerçek kimliğinin arayışına yönelmiştir. Cortázar’a göre yazın yapıtının okuru, bir gerçeği dile getiren yazın yapıtını, çoğu kez bir çiçeği koklar veya o çiçeği hayranlıkla izler gibi eline alır; o çiçeğin koparıldığı bitki fazla önem taşımaz okur için. (Cortázar, 1981:23-25) Demek ki, okur okuduğu yazın yapıtını değerlendirirken, onun hakkında sözünü söylerken, olumlu/olumsuz görüşünü dile getirirken, yapıtı içinden çıktığı yazınsal geleneğin köklerinden, onu oluşturan, yoğuran, şekillendiren toplumsal, ekinsel, düşüngüsel yapıdan bağımsız olarak ele alır; daha doğrusu çoğu kez, yazın yapıtını, onu kuşatan gerçeklikle bir arada düşünmez. Cortázar’ın, yazarın yaşamöyküsüyle ve yapıtın, belirli bir ortamın/çevrenin yansımaları olan izleğiyle ilgilendiğimizde bile, bu ilginin özellikle bize anlatılana ve nasıl anlatıldığına, yani yapıtın yazınsal özelliklerine kaydığını söylemesi (Cortázar, 23), yazarca bir gerçeğin belirlenmesinden öte, okurun yapıtı bu iki temel öğeyi, yapıtı oluşturan yazarın yazınsal donanımını oluşturan oluntuları ve bu oluntuların gerçekleştiği coğrafyayı gözetmeden değerlendirmenin eksik bir değerlendirme olacağını anırtır. Cortázar’a göre okurun yazın yapıtına bu tutumla yaklaşmasında kesinlikle haklı nedenler olmakla birlikte – çünkü okur yapıtı, içeriğini okumak üzere eline alır, yoksa yazarı yazmadan önce veya yazdığı sırada olup bitenleri tahmin etmek için değil – son yıllarda Latin Amerika ülkelerinde yapıta edilgin bir tutumla yaklaşan okur tipi yerini yeni bir okur tipine bırakmıştır: yapıtın yalnızca içeriğini incelemekle yetinmeyip, aklını kurcalayan soruları ortaya koyabilmek amacıyla yapıta yaklaşan veya yapıttan yola çıkan okur tipi. Cortázar’a göre yazın yapıtını, onu oluşturan, yazılmasına neden olan koşullardan bağımsız düşünmek kuşkusuz olanaklıdır; ne var ki yazın yapıtının kendine yeten estetik bir nesne olduğunu bilmekle birlikte, onun şu şekilde değil de bu şekilde ortaya çıkmasını sağlayan güçlerden, gerilimlerden, durumlardan

doğduğunu bilen okur sayısı gün geçtikçe artmıştır. Cortázar’a göre bu okur tipi, yazın yapıtının güzelliğinden zevk almakla birlikte, yapıtı sorgulayıcı bir yaklaşımla ele alarak, yapıtın tarihin izdüşümü, adına toprak, ulus, halk, yazgı, varolma nedeni denen, bilmezden/görmezden gelinemeyecek bir bitkinin çiçeği olduğu gerçeğini de gözden kaçırmaz. (Cortázar, 24) Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Latin Amerika’da sayısı artan yeni okur modelinin yanı sıra, Latin Amerika’lı yazarlar da önceleri örneklerine tek tük rastlanan tarihsel bir olgunluğa erişmişlerdir. Yazında yabancı modellere öykünmek, dışarıdan alınan sanatsal yaratıcılık kalıplarını benimsemek yerine, onları kuşatan gerçekliğin kendi gerçeklikleri olduğu ve bu gerçekliğin dil ve yazı yoluyla iletilebileceğinin bilincine varmışlardır. Dünya yazınından ve ekinlerinden uzaklaşmadan, çevrelerinde, sınırlarının içinde olup biteni izlemeye başlamışlar, kendi gerçekliklerinin o güne değin yazılı söz yoluyla dile getirilmediğinin ayırımına varmışlardır. Cortázar bu duruma Pablo Neruda’nın şiirini örnek gösterir: Neruda, şiire çağdaş birçok şair gibi bir giriş yaptıktan sonra, ağır ağır, direngen ve sürekli bir kaygıyla çevresini kuşatan coğrafyayı, denizi, taşları, ağaçları, sesleri, bulutları, rüzgârı araştırmaya girişir. Sonra manzarayı ve içindeki varlıkları inceleyen doğalcı gibi adım adım ilerleyerek, insana, ulusa, tarihe girer. (Cortázar, 25) Cortázar, Latin Amerika’da, o güne değin anakaranın gerçekliğini ortaya koymak yerine yabancıya olan özlemi yansıtan ve basmakalıp kavramlar barındıran şiire koşut olarak romanın ve öykünün de şiirin geçtiğine benzer yollardan geçerek, tarihsel ve jeopolitik çekişmelerden toplumbilimsel süreçlere, geleneklerin/alışkanlıkların ve duyguların evrimine, halkların bilinçli/bilinçsiz ortaya koydukları önemli soruların – “Neyiz, kimiz, nereye gidiyoruz?” - geçerli yanıtlarının arayışına uzanan geniş bir alanda Latin Amerika gerçekliğini keşfettiğini söyler. (Cortázar, 26) Arjantin’li yazar Ernesto Sábato da, dünya yüzündeki varlığımızı, kim olduğumuzu ve nereye gittiğimizi roman kişilerinin dilinden sorgular. Cortázar, yirminci yüzyılın ikinci yarısında Latin Amerika yazınında ortaya çıkan değişimin köklerini, yazarın soru sorma gereksiniminde arar. Cortázar’a göre yazın, yanıtlar üretmek üzere doğmamıştır, çünkü yanıt vermek, bilimin ve felsefenin işidir. Yazın, soru sormak, kaygılandırmak, gerçekliğin yeni görüngelerine ulaşmak üzere akli ve duyuları açmak için vardır. Yazının ürettiği sorular, salt soru sormaktan öteye geçerek, düşünce sorunlarına değgin veya ruhbilimsel bir boşluğu doldurma isteği taşır ve çoğu zaman sorunun yanıtını bulmak, soruyu derinliğine yaşayabilmek, sorunun okurun önünde açtığı yollardan ilerleyebilmek denli önem taşımaz. Cortázar’a göre Latin Amerika’lı yazarın kitabını okumak, açık veya dile gelmemiş sorular karşısında hemen her zaman içsel bir kaygıyı

duyumsamak, beklenti içinde olmak demektir. Soru sormayı gerekseyen yazar denli soru sormayı ve sorulmayı arzulayan okur, yeni Latin Amerika yazınının iki ucunda yer alır. Günümüz Latin Amerika yazını gerek yazar gerek okur için, olan bitenin derinliğine inmenin, nedenlerini sorgulamanın, çoğu zaman da olumsuz etmenler veya koşullar sınırladığında yola devam etmeyi sağlayacak çıkış yolları bulmanın dolaysız aracıdır. (Cortázar, 26-27) Latin Amerika'da 1940 sonrası değişim gösteren yazar ve okur profilinin sonucu olarak, Cortázar'a göre "yazın alanında gerek yazar gerek okur yönünden yeni bir gerçeklik duygusu ortaya çıkar, sonuç olarak yazılı sözün aynasından yansıyan tek bir görüntüdür yazar ve okur ve bu yeni gerçeklik duygusu iki uç arasında olağanüstü ve bitimsiz bir köprü kurar." (Cortázar, 27)

Alfredo Bryce Echenique yazar ve kurmaca yazın arasındaki ilişkiyi irdelerken şu belirlemeyi yapar: Yazar, hangi milletten olursa olsun, dünyayı kendisine sunulduğu şekliyle kabul etmeyen kişidir. Yazar, bir gerçeklikle karşı karşıyadır; bu gerçekliği oluşturan her bir edim, başka bir edime dönüşmek üzere yazarın etki alanından çıkıncaya değin yoğunluğunu yitirir, sonra en beklenmedik görüntüler altında yazarı yargılamak üzere döner, ardından bilinmeyen bir nehir gibi yeniden yazardan uzaklaşır, bu nehrin akışı, yazarı bilinmeyen yeni nehirlerin ağzına taşır. Latin Amerika'lı yazarın görevi, – her yazarinki gibi – bu bilinmeyen nehrin akışını denetlemenin zorunlu bir gereksinim olarak ortaya çıkışıyla başlar. Bu durumda yazarın görevi, yaşamı, sahip olmadığı/olmadığı düzene sokmaktır. Okurun dünyası da yazarinkiyle aynıdır. İkisi de acı, aşk, sevinç, üzüntü duyumsar. Roman kişileri, yazarın ve okurun konuştuğu gibi konuşur, güçleri ve güçsüzlükleri, yazarın ve okurunkiyle birdir. Kurmaca yazında sunulan dünya, yazarın ve okurun dünyasından ne daha güzeldir, ne daha öğretici. Kurmaca dünyayla gerçek dünya arasındaki ayırım, roman kişilerinin yazgılarına değgin kavrayışındadır. Latin Amerika yazınının en sarsıcı roman kişileri, yazgılarının, tutkularının en uç noktasına değin gidenlerdir. Yazarın ve okurun sonlandıramadığını sonlandırır roman kişileri. (Echenique, 103- 104)

Alfredo Bryce Echenique, Latin Amerika'lı yazarların ortak noktaları olmadığını ya da pek az ortak noktaları bulunduğunu söyler, kimileyin de bir yazarın yapıtının diğerinin yapıtının şiddetle karşısında durduğuna işaret eder. (Echenique, 104) Echenique, Arjantin'li yazar Juan José Saer'den yaptığı alıntıyla pekiştirir görüşünü:

Buna karşın bütün Latin Amerika'lı yazarların yazdıklarında, modern yazının ancak büyük yapıtlarında rastlanabilecek bir özellik vardır: kişisel bir yapıt, eşi olmayan bir söylem yaratma istenci. Biçimsel temelde zenginleştirme, kusursuzlaştırma, bireyselleştirme arzusuyla durmaksızın yeniden yaratılan bir söylem, ardındaki insan kendi söylemine dönüşüncüye ve o söylemle tümüyle özdeşleşinceye değin. Yazar kişiliğinin bütün güçleri, bilinçli veya bilinçsiz olarak, insanlığın direngen görüntüsünde, kişisel deneyimini evrenselleştirme eğilimindeki bir simgede tekrar tekrar bir araya gelir. (Echenique, 104)

José Luis Martín, Latin Amerika'da 1940 sonrası yazını, izlek ve teknik özellikleri bakımından dört ana grupta inceler: (Martín, 21)

- ❖ Toplumsal Gerçekçilik
- ❖ Psikolojik Gerçekçilik
- ❖ Büyülü Gerçekçilik
- ❖ Yapısalcı Gerçekçilik

1940'lardan önce bazı yazarlar, farklı yazınsal biçimler kullanarak, özellikle Toplumsal Gerçekçilik alanında yapıtlar üretmişlerdir. Martín'e göre Latin Amerika yazını, Lizardi'den bu yana toplumsal gerçekçi bakış açısını her zaman korumuştur. Bunun nedeni, toplumsal gerçekçiliğin siyasal, ekonomik, toplumbilimsel, yaşambilimsel, yerküresel, geleneksel, bölgesel konuları/sorunları içermesidir. Yakınıklar, açıklamalar, bildiriler, uzlaşlar, yergiler, tanıklıklar, karşı çıkışlar toplumsal gerçekliğin içeriğini oluşturur. 1940 sonrası bazı yazarlar yapıtlarında Toplumsal Gerçekçi romanın, öncellerinin çizdiği ana hatlarına bağlı kalırken, José María Arguedas, Carlos Fuentes, Mario Vargas Llosa gibi, kullandıkları yeni deneysel teknikler nedeniyle *yeni gerçekçi* veya *yeni doğalcı*³ olarak tanımlanan bazı çağdaş yazarlar, taşıdıkları toplumsal kaygıyla toplumsal-doğalcı bir söylemi benimseyerek Toplumsal Gerçekçi romanın içeriğini oluşturan konularda derinleşmişlerdir. (Martín, 22-23) Jean Franco da çağdaş Latin Amerika yazınında öne çıkan iki özellikten birinin, geleneksel anlatı kalıplarını kırmak konusunda Latin Amerika'lı yazarın duyumsadığı gereksinim, diğer özelliğin de çağdaş yazında söylencenin, düşlemin, gülmece ve parodinin kullanımı olduğunu söyler. Düşlem ve gülmece, yazarla gerçeklik arasına giren kalkan görevi görür, çünkü gerçeklik, göğüs göğüse gelinemeyecek denli korkunç ve umut kırıcı olabilir. García

³ İtalic yazım, José Luis Martín'e aittir.

Márquez'in başvurduğu gülmece, Vargas Llosa'nın zaman kullanımı, Cortázar'da gördüğümüz alaysama, yazarın olacaklar konusunda okuru uyarmak ve hazırlamak üzere kullandığı tekniklerdir. (Franco, 419)

Psikolojik Gerçekçilik, Büyülü Gerçekçilik ve Yapısalcı Gerçekçilik, dünya yazınının Flaubert, Dostoyevski, Kafka, Proust, Huxley, Virginia Woolf, Joyce, Sartre, Camus, Gide, Malraux, Hemingway, Faulkner, Döblin, Alain Robbe-Grillet, Michel Butor, Ionesco, Beckett gibi yazarlarından belirgin biçimde etkilenmiştir. Psikolojik Gerçekçilik, düşlere ve bilinçaltına, düşlem dünyasına değgin teknikleri, bilinçakışını, alter-egoyu kullanır. Temsilcileri arasında Pedro Prado, Jorge Luis Borges, Adolfo Bioy Casares, Jaime Torres Bodet, Ernesto Sábato, José Donoso, Juan Carlos Onetti'yi sayabiliriz. Büyülü Gerçekçilik, insan ruhunun ve doğasının merkezinde bir giz gibi varolan içsel ve saklı gerçekliği yakalamaya çalışır. Bu akımın temsilcileri arasında Miguel Ángel Asturias, Alejo Carpentier, Juan Rulfo, Julio Cortázar, Gabriel García Márquez sayılabilir. Yazında yeni tekniklerin denenmesini içeren Yapısalcı Gerçekçilik, Toplumsal Gerçekçiliğin ve Büyülü Gerçekçiliğin temsilcileri olan Mario Vargas Llosa, Julio Cortázar ve Gabriel García Márquez gibi yazarlarca da kullanılmıştır. Bu türün diğer temsilcileri arasında José Lizama Lima, Severo Sarduy, Manuel Puig, Guillermo Cabrera Infante, Salvador Elizondo, Néstor Sánchez sayılabilir. (Martín: 23-24)

Martín'e göre Latin Amerika'lı yazarların bağlı oldukları yazınsal akımların, yazınsal yönelimlerinin, yazın yapıtlarında işledikleri izleklerin çeşitlilik göstermesi, 1940 sonrası yazar kuşağını sınıflandırmakta güçlük yaratır. Örneğin Asturias ve Carpentier, toplumsal gerçekçilik ve büyülü gerçekçiliği uyumlu bir şekilde harmanlayan yapıtlar vermişlerdir. Juan Rulfo, psikolojik gerçekçiliği toplumsal gerçekçilikle birleştirir. Vargas Llosa, García Márquez, Cortázar, yapıtlarında bu yazınsal yönelimleri bir arada kullanırlar. (Martín, 24-25) 1940 sonrasında ürün veren Latin Amerika'lı yazarların ortak özelliği, düşüngüsel duruşlarını, varoluşsal ve halkların sorunlarına değgin kaygılarını, yapısalcı deneyimlerle, ilerici tekniklerle birleştirerek başyapıtlar yaratmış olmalarıdır. 1940 sonrası gelişen yazınsal anlayışa göre, yapıt bir bütündür, içerik, art-alan, biçemsel yapı, adına yapıt denen bütünün ayrıştırlamaz öğeleridir. (Martín, 25)

Marina Gálvez, 1940 sonrasında yazınsal biçimde kendini gösteren teknik değişimler sonucunda romanın üç temel amaca yöneldiğini söyler: (Gálvez, 1981: 56-57)

A) Birey, roman gibi merkezi insan olan bir türün tartışılmaz başkişisi olma yolundadır.

B) Yeni Latin Amerika romanı evrenselleşmeyi başarma çabası içindedir. Yeni romanın dünya yazınında kabul görmesinin nedeni, evrensel konuları işlemesi, insanı ilgilendiren sorunları konu etmesidir.

C) Yeni roman, on dokuzuncu yüzyılın gerçekçilik anlayışından farklı, insanın anlaşılmaz ve aykırı bir varlık olduğunun bilinciyle insan ve onu kuşatan yaşam odaklı bir gerçekçilik anlayışı geliştirir.

Arjantin'li yazar Julio Cortázar, Latin Amerika yazınına bir tür ameliyathaneye benzetir: "..., özellikle Latin Amerika yazınından söz edeceksek, bugün artık ameliyathane benzeri bir ortam oluşturmamız gerekir, bu ameliyathanede uzmanlar vardır ve bakışlarını yatakta yatmakta olan hastanın üstüne dikmişlerdir. Hastanın adı, romandır, öyküdür, şiirdir." (Cortázar, 28) Cortázar'a göre çağdaş Latin Amerika yazını, çırpınan, sarsıntılar geçiren, acı çeken, işkence gören bir Latin Amerika gerçeğinin anlatımıdır. Çağdaş Latin Amerika yazını, savaşımını böyle bir gerçeğin içinde sürdürür. "İletilmek istenen ileti de, her zaman varış noktasına ulaşır, iletiyi taşıyan şişeler bulunur ve okur şişenin tıpasını açar. Üstelik yalnızca anlamakla kalmayıp tavrı alan, o yazını estetik bir zevkten veya bir saatlik dinlenmeden öteye taşıyan bir okurdur." (Cortázar, 29) "Yazar ve okur, yazının tarihsel, toplumsal bir gücü olduğu gerçeğinin her zamankinden daha fazla ayrımındadır bugün. Asıl ve güzel olan karşıtlam da, yazın ne denli yazınsalsa, her kezinde daha tarihsel ve daha iş görür olmasıdır." (Cortázar, 33)

Sonuç olarak Latin Amerika'lı yazar, deneysel biçemlerin arayışı içinde yeni bir yazını ortaya çıkaracak özgün dili, anakaranın dilini, öykünme olmayan bir dili bulmaya çabalar. Ancak Martín'e göre dilsel ve biçemsel yenilik arayışlarının yalnızca 1940 sonrası görüldüğünü söylemek doğru bir yaklaşım olmaz. Modernist ve Postmodernist, Vanguardist ve Postvanguardist dönem ürünlerinde şiirde ve düzyazıda biçemsel arayışlar görülmüştür. Ne var ki 1940'tan sonra ürün veren Latin Amerikalı yazar, Latin Amerika romanını evrensel bir düzleme taşıyabilmek için üstlenmesi gereken romanda biçemsel yenilenme sorumluluğunun tümüyle ayırdına varmıştır. Yazın yapıtını geçmişin geleneksel ve tutucu bağlarından kurtararak, ona yeni, özgün ve güçlü bir kimlik kazandırmanın gerekliliğini kavramıştır. (Martín, 26-27) Bunu başarma arzusunundaki yazarın hammaddesi de dilin kendisidir. Yazarın okura iletmek istediği düşünce, dil yoluyla ifade bulur. Sözü yaratmaktır yazarın amacı, yani

söz araç değil, amaçtır. (Martín, 33) Latin Amerika’lı yazar kendisini kuşatan dünya karşısındaki görevlerini, dil aracılığıyla yeni biçimsel teknikler arayarak ve kullanarak yerine getirir. (Martín, 39)

Echenique’ye göre Latin Amerika’lı yazar, “...diğer yazarlardan farklı değildir, herhangi biridir, her şeyden önce yazardır: enine boyuna düşünüp taşınmış olduğu seçiminin gerçekliğiyle değil, gerçeğin geçit vermez ormanıya yüzleşendir.” (Echenique: 104) “Yazılır, çünkü yazmamazlık edilemez (demiş Borges bir kezinde); okunur çünkü okumamazlık edilemez.” (Monegal, 1980: 194,195) “Tehlikelerle dolu sürgünde yazılmış başkaldıran birçok kitap, yazarın yazmak için göze aldığı riskleri düşünerek, merhametin aydınlığında okunabilir ancak”. (Monegal, 191)

Kaynakça

- Cortázar, Julio (1981): “Realidad y literatura en América Latina”. *Revista de Occidente*. No.5, páginas 23-33.
- Echenique, Alfredo Bryce (1987): “El escritor latinoamericano”. *Barcarola*. No.25, páginas 101-104.
- Franco, Jean (1973): *Historia de la literatura hispanoamericana*. Barcelona: Editorial Ariel, 1985.
- Gálvez Acero, Marina (1981): *La novela hispanoamericana del siglo XX*. Madrid: Editorial Cincel, 1981.
- Gálvez, Marina (1990): *La novela hispanoamericana (hasta 1940)*. Madrid: Editorial Alfaguara, 1990.
- _____ (1987): *La novela hispanoamericana contemporánea*. Madrid: Editorial Alfaguara, Tercera Edición, 1992.
- Mainer Baqué, José-Carlos (1967): *Atlas de Literatura Latinoamericana (siglo XX)*. Ediciones Jover, 1967.
- Marco, Joaquín (1982): *La nueva voz de un Continente - Literatura hispanoamericana contemporánea*. Barcelona: Salvat Editores, 1982.
- Martín, José Luis (1974): *La narrativa de Vargas Llosa – Acercamiento Estilístico*. Madrid: Editorial Gredos, Segunda Edición, 1979.
- Monegal, Emir Rodríguez (1971): “Una escritura revolucionaria”. *Revista Iberoamericana*. No.37, páginas 497- 506.
- _____ (1980): “El boom de la novela latinoamericana: diez años después”. *Requiem for the “Boom”- Premature? A Symposium*. Montclair, NJ: Montclair State College: Eds. Rose Minc and Marilyn Frankenthaler., páginas 186-196.
- Raso, M. Villar (1987): *Historia de la literatura hispanoamericana*. Madrid: Edi-6, 1987.